

5. Клименко Н.Ф. Неологізування в українській мові в часи глобалізації / Н.Ф.Клименко // У Міжнародний конгрес Міжнародної асоціації українців. Мовознавство. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 38 – 42.
6. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислок. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
7. Климович С.М. Структурно-семантичні типи абрутворень в українській мові : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Климович Світлана Миколаївна. – Херсон, 2008. – 224 с.
8. Коць Т.А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.) : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Коць Тетяна Анатоліївна. – К., 1997. – 194 с.
9. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові / Ірина Кочан. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 519 с.
10. Лесів М. Про правопис треба говорити спокійно / М.Лесів // Наше слово. – 1996. – № 41 (2046). – 13 жовтня. – С. 9.
11. Мазурик Д.В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Д.В.Мазурик. – Львів, 2002. – 19 с.
12. Німчук В.В. Проблеми українського правопису ХХ – початку ХХІ ст.ст. / В.В.Німчук. – Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Подільський державний педагогічний університет, 2002. – 116 с.
13. Сербенська О. Інновації в мові сучасних українських мас-медіа / О.Сербенська // 125 років Наукового товариства імені Шевченка : Зб. наук. праць і матеріалів, присвячений ювілею товариства. – Львів, 2001. – С. 158 – 177.
14. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О.А.Стишов. – 2-ге вид., переробл. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.

In the article adoption of new borrowings specified by the world globalization influence on the modern Ukrainian phonetic and grammatical levels has been analyzed, some their spelling discrepancy to the phonetic rules, living language traditions and ascertained national word-building models has been pointed out; the causes of breaking modern Ukrainian spelling standards have been determined, the ways of their removal have been offered.

Key words: new borrowings, adoption, literary standards, adapted and non-adapted units, globalizing foreign language pressure, phonetic and word-building subsystem.

М. Я. Плюц

ЛІНГВІСТИЧНЕ ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ ПОЯСНЕННЯ

Стаття присвячена проблемі лінгвістичного трактування категорії пояснення в аспекті пізнання зв'язку мови і мислення в процесі породження висловлення та сприйняття й декодування повідомлення співрозмовником (адресатом).

Наукове обґрунтування категорії пояснення у різні часи пропонували філософи, логіки, психологи, лінгвісти, з'ясовуючи статус цієї категорії у процесі пізнання реальної дійсності, її роль у психічній, ментальній сфері людини, у семіотичній, мовно-мисленнєвій і комунікативній діяльності.

У філософському трактуванні пояснення пов'язують із теорією пізнання й розкриття сутності предметів і явищ, з'ясування причин їхнього виникнення, розвитку і функціонування. У сучасній науковій парадигмі пояснення розглядають як процедуру наукового пізнання, в якому взаємодіють *пояснення* і *розуміння*. Наголошуючи на цілісності процесів пояснення і розуміння, Н. В. Карпенко зазначає: „Пояснення можна трактувати як наслідок (авторське розуміння) і передумову розуміння (спроба досягнення розуміння у реципієнта), тобто воно виступає не як монологічна модель, а діалогічна, яка включає автора і зорієнтована на конкретного споживача та співавтора” [10, с.14].

У формальній логіці *пояснення* пов'язують із процесом *міркування* й дотримання основного закону – *тотожності*, уперше визнаного Аристотелем [12, с.363-366], який вимагає збереження синтаксичного і семантичного вираження думки в процесі міркування у певному контексті, щоб за певними правилами забезпечити виведення істинності тези, істинності аргументів або пояснення, встановлення тотожності предмета, явища, що зберігає мислення від мимовільних чи навмисних переключень [16, с.696].

У мовознавстві термін *пояснення* трактують як „вид семантико-синтаксичних відношень між частинами речень або реченнями, який полягає у повторному називанні, але іншими лексико-граматичними засобами того самого явища дійсності” [5, с.513]. За цим визначенням поняття семантико-синтаксичних відношень пояснення збігається з формулою філософів: „тотожність предметів, речей, явищ, є тавтологія, яка фіксує рефлексивність імплікації (називання)” [16, с.696].

У тлумачному Словнику української мови лексему *пояснення* зафіксовано з двома значеннями: „1) Дія за значенням *пояснити*; 2) Писемний або усний виклад з метою виправдатися в чому-небудь” [СУМ, т. VII, с.496]. Ширше описано семантику дієслова, яке мотивує іменник „пояснення”. Дієслово *пояснювати/пояснити* представлено у трьох основних значеннях: „1) Розповідати про що-небудь, робити його ясным, зрозумілим // Витлумачувати слова, поняття та ін. // Викладати матеріал лекцій, уроку та ін. // Мотивувати що-небудь; 2) Знаходити, розкривати причини, мотиви чого-небудь; 3) Виправдовуватися в чому-небудь” [СУМ, т. VII, с.496-497].

Уся палітра значень цього дієслова засвідчує зумовленість функцій пояснення стилем мовлення; використання 1) в уснорозмовному діалогічному мовленні, 2) у науковому (науково-популярному) та інших стилях, жанрах.

Мовленнєва діяльність як акт окремого індивіда чи багатьох мовців, продукт певного колективу (етносу) виявляє свою сутність у породженні висловлювань, які сприймає й декодує співрозмовник. Ці обидві сторони мовленнєвої діяльності безпосередньо пов'язані з мисленнєвою діяльністю людини, у процесі якої породжується висловлення – актуалізоване речення певного типу. Речення як основна синтаксична одиниця мови виявляє свою семіотичну сутність на рівнях *синтактики* (правил поєднання знаків, утворень і перетворення безвідносно до значення), *семантики* (значення) і *прагматики* (використання відповідно до виконуваних функцій). Тобто у реченні-висловленні наявні усі основні типи

відношень, визначені комунікацією: зв'язки між мовою і дійсністю та ситуацією мовлення, між мовцем і адресатом [1, с.11].

Семантичний рівень речення представляє мовне вираження певного змісту у відповідній моделі (Кобозєва). Синтаксична організація тієї чи тієї конструкції зумовлена не тільки семантикою структурної схеми та обов'язкових компонентів складу речення, а й реалізацією реальних зв'язків, відображуваних у процесі мовлення. Важливою складовою у реалізації речення-висловлення є інтенція мовця. Тому комунікативний рівень аналізу висловлення вимагає виявлення спрямованості мовленнєвого акту (дискурсу, тексту) до адресата як орієнтаційної функції – наміру мовця вплинути на співрозмовника не тільки змістом, а й досягти взаєморозуміння з ним.

Філософи розглядають пояснення в аспекті процедури з'ясування і розуміння статусу і змісту категорії тотожності, лінгвісти ж у центрі уваги ставлять проблему втілення функцій тотожності (й пояснення) у синтаксичних конструкціях. Так, пояснювальні відношення *тотожності*, яка з погляду логічного є основою абстракції ототожнення й виражається у формі закону тотожності „А є А” [16, с.691], у мові втілюються у синтаксичних конструкціях *тотожності* як *пояснення* наукового.

У науковому стилі комунікативні процеси здійснюються у наукових текстах, які маніфестують наукові розвідки, де визначення понять подається у формі простого чи складного (частіше складнопідрядного означального) речення. Наприклад: *Символ* – „сталий у нашій свідомості знак знака” (Гальперін); „*Креолізовані тексти – це тексти, фактура яких складається з двох негомогенних частин: вербальної (мовно/мовленнєвої) та невербальної (такої, що належить до інших знакових систем, ніж природна мова)*” [Валгіна, 2003, с.192].

Тотожність – одну з основних абстракцій сучасної формальної логіки – вчені визначають на протиставленні категорії *відмінності*. Ці дві категорії відображають протилежні сторони взаємовідношень предметів, речей, явищ у процесі пізнання їхньої: однаковості, збіжності / неоднаковості, незбіжності з собою або з іншими предметами, явищами [16, с.695-696].

Синтаксичні конструкції тотожності функціонально варіюють. Так, Н. Д. Арутюнова зазначає, що речення *Зевс – это (и есть) Юпитер* відрізняється від речення *Гардероб – это то же, что и платяной шкаф* тим, що перше встановлює тотожність двох імен стосовно їхнього денотата, а друге – „тотожність об'єкта самому собі” [Арутюнова, 1976, с.302-307].

Речення денотативної тотожності базуються на функції ідентифікації (ідентичності форми підмета і присудка), хоча вона може бути реалізована неоднаково в різних стилях мови [6, с.6-7].

Д. Вайс відрізняє конструкції тотожності від конструкцій з відношеннями іменування: ідентифікація – це відношення до класу та встановлення кореферентності, тотожності, повернення до відомого у процесі пізнання. За його трактуванням, речення тотожності пов'язані з упізнанням: Жил был один король. Его звали Вася. Речення іменувальні приписують особі або предметові певне ім'я: Это моя жена, Люцетта Леоновна [2, с.438].

Іменувальні відношення ототожнення відрізняються від ідентифікаційних тим, що вони зумовлені наміром мовця домогтися належного (кращого) порозуміння в акті мовлення (в дискурсі, тексті) зі співрозмовником (адресатом).

Отже, іменувальні вирази (конструкції) репрезентують функцію *пояснення-ототожнення* як відображення суб'єктивного авторського наміру з орієнтацією на адресата мовлення. Оскільки ж «речення як комунікативна одиниця людського спілкування існує для того, щоб вийти за свої межі в тексті [9, с.485], то переконливою є думка авторів „Комунікативної граматики російської мови” про те, що функції уточнення, коментування, пояснення, аргументації та ін. належать не реченню, а виражають характер логічних відношень між реченнями, що реалізує авторську тактику. „Ці відношення можуть бути підтримані додатковими засобами, лексичними, граматичними, метатекстовими, інтонаційними – в усному відтворенні, але можуть бути виражені і відповідним співвідношенням смислів. Окреме речення, поза текстом, таких функцій у собі не містить” [9, с. 458]. Доречним є і зауваження А.П.Загнітка про те, що значення тотожності виступає суто синтаксичним, „впливає з конструкції, а не з лексичного значення” [8, с.24].

Пояснювальні відношення формуються на опосередкованому синтаксичному зв'язку, а маркерами вираження їх є пояснювальні сполучники *тобто, цебто, себто, або, чи* та ін., які становлять периферію словникової системи української мови [4, с.359; див. також 7].

Пояснювально-ототожнювальний компонент зумовлений характером логічних відношень у мисленні та в комунікації. Ім'я у логіці – це вираз мови, що позначає предмет або клас предметів. У найширшому розумінні ім'я – це все, що можна назвати. Загальна назва (позначення класу предметів) протиставлена власній, яка позначає індивіда (одиничний предмет). Друга назва у функції пояснення виділяє і представляє той самий предмет із певного класу предметів або власним іменем, або загальною назвою, яка конкретизує за певними характеристиками поняття, позначене пояснюваним словом. Таке відношення називання (або *власне-пояснення*) виражають конструкції простого речення, ускладнені другоряднопредикативним зв'язком. Наприклад: *Будь-яка творча людина без слухача, тобто споживача, почуватиметься ущербно* („Дзеркало тижня”); *Значно важче виявилось здійснити передачу мови і музики, тобто радіотелефонний дзвінок* (С.Гончаренко); *Є в нього тут друг, Яровега, теж металіст, барикадник...* (О.Гончар).

Функція ототожнення контекстуально зумовлена. Це цілком узгоджується з твердженням У.Куайна, Г.Фреге про те, що у контексті важлива не тільки предметна віднесеність імені, а й спосіб представлення предмета [11, с.90] і що значення (поняттєвий зміст) є функцією речення як типу, а функція уживання цього типу – це референція в акті мовлення, один із виявів комунікативного наміру мовця [14, с.200].

Характеризуючи пояснювальні відношення, учені називають дві істотні ознаки: 1) вони здійснюються у спосіб повторного називання того самого предмета, явища, події, але іншими лексико-граматичними засобами і 2) мають різне призначення у висловленні, дискурсі, тексті [5, с.476].

Щодо першої ознаки, то вона збігається з формулою філософів, яка визначає тотожність предметів, речей, явищ як тавтологію [15, с.696]. друга ознака пов'язана з функціональною організацією висловлення, дискурсу, тексту. За

словами А.П.Загнітка, у складі висловлення повторне позначення може виражати: *власне-пояснення, конкретизацію і включення* [8, с.240]. За цією кваліфікацією пояснювальними є всі конструкції, які традиційно розглядалися як відокремлені другорядні члени (прикладки, означення, обставини, додатки). І.І.Слинько, Н.В.Гуйванюк, М.Ф.Кобилянська, крім другорядного дієприкметникового присудка, виділяють *другорядний прикметниковий, другорядний субстантивний* (відокремлена прикладка) *присудки*, а також *пояснювально-уточнювальні субстантивні й ад'єктивні та інші звороти* з різними відгінками (заміщення, включення тощо) [14, с.327-375]. Однак відмова від учення про члени речення, замість якого на сучасному етапі розвитку мовознавства пропонується виділення конструктивних / неконструктивних семантичних компонентів (синтаксеми і „поширювачі речення”), дозволяє чіткіше визначити функції пояснення: вони не дублюють функцій ні конструктивних компонентів складу речення, ні поширювачів. На відміну від синтаксичних зв'язків, спрямованих у внутрішню структуру синтаксичних конструкцій, зв'язок пояснювального компонента опосередкований і має зовнішнє спрямування – на вираження авторської настанови. Так, традиційно прикладку розглядають як різновид означення (вираженого іменником), тобто як члени речення, що перебуває з пояснюваним словом в однобічному (підрядному) зв'язку узгодження. У сучасному трактуванні прикладка – це пояснювальний компонент, що перебуває з пояснюваним словом у зв'язку координації морфологічної форми. Але відокремлена прикладка не дублює функцій членів речення (пояснюваних слів: виокремлюючись у самостійну синтагму, вона виявляє ознаки прихованої предикації. О.О.Потебня зазначав, що в основі поняття „апозиція” лежить не відносна тотожність основного слова і прикладки, а *відносна незалежність*, або *самостійність*, у реченні, під якою він розумів більшу предикативність у порівнянні з прикметниковим означенням [13, с.110]. На своєрідність відокремленої прикладки, яка ускладнює семантичну і синтаксичну структуру речення, вказував і В.Матезіус – один із основоположників Празької лінгвістичної школи. Він заявив, що „прикладка... є результатом предикації, яка не утворює речення... зберігаючи предикативний характер, вона стає просто незалежною частиною речення” [3, с.171]. Відокремлена прикладка уточнює, конкретизує, доповнює оцінними характеристиками особу, предмет, явище. Наприклад: *Линиє Дніпро, брат вічності й краси, тече в дугах тих самих і так само* (Л.Костенко); *Уралов повіз її напрямки, там, де раніше й не їздив, і газик їхній невдовзі поглинуло море кучугуристих пісків – мертва зона полігона* (О.Гончар). Іншу функцію пояснення реалізують конструкції з однорідними членами та узагальнювальним компонентом. Це функція пояснення загального через часткові вияви його. Такі відношення маркують пояснювальні сполучники: *а саме, як-от, наприклад, як наприклад*, або вони представлені імпліцитно. Наприклад: *Перед очима розгортався степовий ланишафт: вибалки, горби, рівнини і знову насма горбів* (О.Гончар).

Отже, комунікативно-прагматичний аспект аналізу пояснювальних відношень дозволив з'ясувати не тільки морфологічно-синтаксичну базу утворених поліпредикативних конструкцій із пояснювальним компонентом, а й виявити функціональний діапазон категорійної семантики пояснення: денотативної ідентифікації, пов'язаної з референтністю/нереферентністю імен, представлені як спосіб наукової комунікації – передачі нової інформації, яка потребує чіткого авторського трактування й породжує оцінне судження, інтерпретацію, обговорення всередині колективу науковців, критику опонентів; пояснення-отожнення засобом повторного називання на основі апозитивних відношень; виокремлення предмета чи конкретизації (відношення „загальне – часткове”) та ін. На вираженні різних функцій пояснення спеціалізуються як пояснювальні сполучники, так і їхні аналоги (звороти, вставні слова і речення, частки).

ЛІТЕРАТУРА

1. Арупонова Н. Д. Лингвистические проблемы референции // Новое в зарубежной лингвистике / Составление, редакция и вступит. статья Н.Д.Арупоновой. – М.: Радуга, 1982. – Вып. XIII. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С.5-40.
2. Вайс Даниэль. Высказывания тождества в русском языке: опыт их отграничения от высказываний других типов // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. XV. – С.434 – 463.
3. Вахек Й. (при участии Й.Дубского) Лингвистический словарь Пражской школы (Под ред. и с предисловием А.А.Реформатского). – М.: Прогресс, 1964. – 350 с.
4. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: „Пульсари”, 2004. – 398 с.
5. Вихованець І. Р. Пояснення / Українська мова. Енциклопедія.: 2-е вид (виправлене і доповнене). – К.: Вид-во “Українська енциклопедія ім. М. Бажана”, 2004. – С.513-514.
6. Горголюк Н. Г. Поняття тотожності та його мовна реалізація // Мова і культура. –К.: Видавн. дім Дмитра Бураго, 2002. – Вип.5. – Т.2. – Ч.1. – С. 66-72.
7. Городенська К.Г. Функціонально-семантичні позиції пояснювальних сполучників в українській мові // Лінгвістична: об'єкт, стиль – мета – оцінка. Зб.наук.праць, присвяч. 70-річчю від дня народження проф. С.Я.Срмоленка. – К., 2007. – С. 76-84.
8. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. – Донецьк: Вид-во Донецьк. ун-ту, 2001. – 662 с.
9. Золотова Г. А., Онипейко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка. – М., 2004. – 544с.
10. Карпенко Н. В. Пояснення і розуміння в сучасній науковій парадигмі: Автореферат дис. канд. філол. наук: 10.02.01. українська мова. – Чернівці, 1999. – 18с.
11. Куайн І. Референція и модальность // Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Радуга, 1982. – Вып.XIII. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С.87-108.
12. Мир философии. Книга для чтения. В 2-х ч. / Ч.І. Исходные философские проблемы, понятия и принципы. – М.: Политиздат, 1991. – 672 с.
13. Серл Дж. Референція как речевой акт / Перевод с английского Т.В.Радзиевской // Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Радуга, 1982. – Вып.XIII. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С. 179-202
14. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української літературної мови. Проблемні питання. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
15. Філософський словник / За ред. чл. кор. АН СРСР, акад. СРСР В.І.Шинкарука. – 2-е вид.(перероблене і доповнене). – К.: Гол. ред. УРЕ, 1986. – 796с.

The article is dedicated to the problem of linguistic interpretation of the category of explanation in the aspect of cognizing connection between language and thought in the process of generation utterance and perception and decoding of report.

МОДУСНО-ДИКТУМНІ З'ЯСУВАЛЬНІ ВІДНОШЕННЯ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена дослідженню модусу й диктуму як двох основних рівнів у змістовій організації речення: 1) модусного, що відображає ставлення мовця до повідомленого, тобто як він сприймає, оцінює чи кваліфікує певну мікроситуацію, відображену реченням; 2) диктумного, що репрезентує реальну дійсність. Уведено поняття модусно-диктумної синтаксичної структури (МД-структури) та обґрунтовано особливості МД-структур із з'ясувальними відношеннями в латинській мові.

Ключові слова: модус, диктум, модусно-диктумна структура, модусно-диктумні відношення, модальне значення.

Модус і диктум є насамперед компонентами семантичної структури речення, елементами його змісту. Саме розрізнення двох типів інформації, закладеної в реченні, зумовлює відсутність опозиції між модусом (М) і диктумом (Д). Вони мають принципово різну структуру значення, по-різному організовані.

У структурі складного речення модус і диктум передають цілу систему семантико-синтаксичних відношень. Структурні схеми цих речень визначаємо за такими критеріями, як: 1) розчленованість/нерозчленованість структури; 2) тип синтаксичного зв'язку і засоби його вираження; 3) послідовність розташування модусу і диктуму; 4) семантичне наповнення і лексичний склад модусу й диктуму [5].

Для реалізації різного ступеня експліцитності модусу і диктуму в латинській мові вживаються різні синтаксичні структури, які об'єднують під загальною назвою модусно-диктумні структури (МД-структури).

Модусно-диктумні з'ясувальні відношення в латинській мові будуються на основі опорних дієслів у модусній частині із значенням мовлення, думки, почуття, сприймання, оцінки, буття, які вимагають обов'язкового семантичного з'ясування диктумною частиною. Модусна частина без диктумної була б незакінченою ні за формальним складом, ні за значенням. У таких складних реченнях між модусною і диктумною частинами встановлюються з'ясувальні відношення, виразниками яких є з'ясувальні сполучники. Напр.: **Curavit, quod semper in republica tenendum est, ne plurimum valeant plurimi** (С. Rep. 2. 22. 39) – Він потурбувався, щоб завжди в державі дотримувались того, щоб багато (людей) не були занадто впливовими. Модусно-диктумна схема цього речення: М→Д₁. Сполучник quod тут виражає з'ясувальні відношення і приєднує диктумну частину до модусної.

У складнопідрядних з'ясувальних реченнях модусна або диктумна частина може бути питальною. Пор.: **Aristides nonne ob eam causam expulsum est patria, quod praeter modum iustus esset?** (С. Tusc. 5. 36. 105) – Хіба не тому Аристід був вигнаний з батьківщини, що був надто справедливим?

Особливий різновид з'ясувальних відношень модусу і диктуму становлять структури прямої і непрямої мови, які багато вчених трактують як синтаксичні синоніми складнопідрядних речень із підрядною з'ясувальною частиною. Безперечно, ці структури розрізняються модальними відтінками, стилістичними можливостями та сферою вживання. Пряма мова більш насичена засобами емоційності й експресивності, до яких належать вигуки, звертання, частки, інтонаційне оформлення, напр.: **Amabo te, mi frater, ne assignes** (С. Q. fr. 1.4. 1) – Я дякую тобі, мій брате, що ти не призначив.

У складнопідрядних з'ясувальних реченнях ці емоційно-експресивні відтінки значень нівелюються, натомість посилюється їхня констатаційність, напр.: **Ante senectutem curavi, ut bene viverem, in senectute, ut bene moriar** (Sen. Ep. 61. 2) – До приходу старості я турбувався, щоб добре жити, а на старість – про те, щоб добре померти.

У непрямих відтвореннях ситуації мовлення використовуються різноманітні сполучники, переважно quod (виражає загальне з'ясувальне значення); ne (вносить відтінок сумніву в правильності, достовірності змісту повідомлення); ut (передає значення непрямого спонування); quo (виражає непряме питання) і т. ін.

МД-структурам зі з'ясувальними відношеннями властива семантико-комунікативна цілісність, у їхній модусній частині виражено й окреслено лише загальне поняття про дію або стан, а їхню суть розкриває диктумна з'ясувальна частина, напр.: **Te oro, ut ad me Vibonem statim venias** (С. Att. 3.3) – Я тебе прошу, щоб ти прийшов до мене у Вібону.

У модусній частині МД-структури зі з'ясувальними відношеннями як опорні вживаються **дієслова мовлення**: *повідомляти, розповідати, говорити, казати, питати, пояснювати, розпорядитися, наказати* й ін., напр.: **Traditum inde fertur, ut senatum vocarentur, qui patres essent** (Liv. 2. 1. 11) – І раніше, і тепер говорять, що до складу сенату ввійшли ті, кого вважають "батьками"; **дієслова мислення**: *пам'ятати, знати, розуміти, думати, усвідомлювати, згадати, збагнути* тощо, напр.: **Spero fore, ut dicam, sperabam fore ut dicerem** (= me dicturum esse) – Я думаю, що буду говорити; я думав, що буду говорити; **дієслова бажання, сподівання, певності, сумніву, психічного стану**: *надіятися, чекати, сподіватися, гадати, хотіти, вірити, сумніватися, боятися* й под., напр.: **Haud ergo, ut opinor, erro vero** (С. N. D. 2. 21. 57) – Як я гадаю, я помиляюся зовсім не через це; **дієслова відчуття та сприймання**: *відчувати, сприймати, помічати, слухати, чути, бачити, пізнавати, заглядати, зазирнути, помацати* й ін., напр.: **Videtis ne, ut apud Homerum saepissime Nestor de virtutibus suis praedicet?** (Cat. M. 10. 31) – Хіба ви не бачите (= ви ж бачите), що у Гомера Нестор найчастіше згадує про свої чесноти?; **дієслова уявлення**: *снитися, здаватися, уявляти, удавати* тощо, напр.: **Videtur tempus esse, ut eamus ad forum** (Pl. Mil. 72) – Здається, нам пора йти на форум. Модусно-диктумна схема цих речень: М→Д.

Отже, семантичне коло дієслів, які вживаються в модусній частині МД-структур зі з'ясувальними відношеннями, досить широке.

З'ясувальна диктумна частина пов'язується з модусною з'ясувальним сполучником або займенником чи прислівником у синтаксичній функції сполучного слова. Існує системна група з'ясувальних сполучників і системна група